

**KOCA RÂĞIB PAŞA’NIN TELHİSLERİNDE
I. MAHMUD DÖNEMİ OSMANLI SARAY GELENEKLERİ****Hasan GÜLTEKİN*****Geliş Tarihi:** 20.12.2016
Kabul Tarihi: 05.01.2017**Öz**

Telhîs, günlük olayların, özel konuların ve genel olarak da devlet işleri hususunda padişahın karar vermesi gereken meselelerin sadrazam tarafından özet bir şekilde padişaha arz edildiği resmî belgelere denir. Telhîs resmî belge olarak 16. asrın ikinci yarısından itibaren padişahların Divan toplantılarına katılmamaları üzerine kullanılmaya başlamıştır. Resmî bir belge olduğu için genellikle saray dili kullanılarak kaleme alınmıştır. Fakat bu makalede ele alınan Koca Râğib Paşa (ö. 1763) tarafından kaleme alınmış olan telhîslerin dili sanatkarâne bir dildir. Bunun nedeni de Râğib Paşa’nın iyi bir şair ve yazar olmasıdır. Resmî belge olmalarına rağmen edebî eser özelliği taşıyan bu telhîsler, I. Mahmud’un (ö. 1754) özel yaşamına dair bilgiler ihtiva etmesi bakımından da önemli belgelerdir. Önemli günlerin hatırlatılması, halvet durumlarında hazırlıkların bildirilmesi, baharın gelmesi ile uygulanan bir takım tıbbî işlemlerin yerine getirilmesi, padişahın yazlık saraylarına taşınması gibi bazı saray geleneklerine dair bilgiler de bu telhîslerde yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Koca Râğib Paşa, sadrazam, 18. yüzyıl şairi, I. Mahmud, telhîs, münşeât, Nevruz, hacamat, Osmanlı saray gelenekleri

**IN RAGIP PASHA’S TELHİSAT OTTOMAN PALACE
TRADITIONS OF I. MAHMUT PERİOD****Abstract**

Telhîs is called the daily events and special issues and generally about the state of affairs in respect of the matters to be decided by the sultan in a summary manner by the Grand Vizier that official documents be submitted to the sultan. Telhîs began to be used as an official document since the second half of the 16th century on the sultan to not attend the Council meeting. Telhîsat usually is written using the language of the palace because it is an official document. But the language of Ragıp Pasha’s telhîsat is analyzed in this article is a artful language. The reason for this is that Ragıp Pasha is a good writer and poet. Although the official documents these telhîsat are bearing literary works feature and these telhîsat are important documentation that is contain information on the private life of I. Mahmud (d.1754). Some information about palace traditions, such as reminder of the importants days and notification of preparation go for a ride and the fulfillment of medical procedures applied with the arrival of spring and moving the sultan’s summer palace are also located in these telhîsat.*

Key Words: Ragıp Pasha, grand vizier, 18th century poet, I. Mahmud, brief report (telhîs), munsheat, Nevruz, bloodletting by cupping, Ottoman palace traditions.

* Doç. Dr.; Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hgultekin@adu.edu.tr

1. Giriş

Telhîs Arapça bir kelime olup *özetledi* anlamında *lahhasa* mazi kökünden gelmektedir. Terim olarak da önemli konuların sadrazam tarafından özetlenerek padişaha arz edildiği belgeye denir.¹ Fatih Sultan Mehmed'den itibaren padişahlar divan toplantılarına katılmadıkları için divanlar sadrazam tarafından yönetilmeye başlamıştır. Haftada dört gün toplanan divanlar zamanla haftada iki gün toplanmış ve divan toplantılarında görüşülen konular arz odasında padişaha arz edilmiştir. XVII. asırdan itibaren de padişahların sadrazamlarla görüşmeleri azalmaya başlamış ve devlet işleri sadrazamlar tarafından telhîs adı verilen belgelerle padişaha arz edilir olmuştur.

Resmî bir yazışma türü olan telhîslerde genellikle kanunlar, tevcîh, usûl ve âdetlerle ilgili padişahın onaylamasına ihtiyaç duyulan konular arz edilirdi. Sadrazam, arz edeceği konu ile ilgili kendi fikrini de beyan ederek padişahın fikrini sorar ve padişahın konuyla ilgili hatt-ı hümayununu beklerdi. Padişah konuyla ilgili fikrini ve uygulanmasını istediği emrini telhîslerin üst tarafına kendi el yazısı yani hatt-ı hümayûn ile konunun önemine göre kısa veya uzun bir şekilde yazardı. Sadece sadrazamlar tarafından yazılan belgeler olmayıp vezirler veya diğer devlet adamları da telhîs gönderirler fakat bunlar doğrudan padişaha ulaşmaz sadrazam aracılığıyla olurdu (Orhonlu 1970:XXI).

Telhîsler davet rüknü olan Arapça *O* zamiri anlamında Allah'ın isimlerinden olan *hüve* (hû) lafzı ile başlar. En önemli ve ayırt edici giriş cümlesi ise *arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki* şeklindedir. Elkab ise *Devletlü pâdişâhım, şevketlü, kerâmetlü, kudretlü, mehâbetlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım* gibi bazı telhîslerde uzun bazılarında kısadır. Dua rüknü çoğu telhîsde kullanıldığı hâlde bazılarında bu rükün bulunmaz. Dua rükününde de *Hudâ-yı müte'âl vüçûd-ı hümayûn-ı pâdişâhânelerin hemîşe vikâye-i Samedânî'sinde masûn-ı mü'eyyed eyleyüp sâye-i hüma-pâye-i mülûkânelerin cümle ile bu bende-i nâ-çizleri üzerinde dâ'im eyleye, âmîn* cümlesine benzer ifadeler kullanılır. Telhîsin sonunda ise *bâkî fermân pâdişâhımdır* şeklinde bitiş cümlesine yer verilir; genellikle tarih, imza ve mahall-i tahrir rükünleri kullanılmaz (Kütükoğlu 1994:206-211). Telhîslerin elkabı Damat İbrahim Paşa zamanına kadar *saâdetlü pâdişâhım, devletlü pâdişâhım, benim devletlü merhametlü pâdişâhım* şeklinde kısa yazılırken zamanla *şevketlü, mehâbetlü, merhametlü, inâyetlü pâdişâhım* şeklinde olduğu gibi uzamış ve Damat İbrahim Paşa'dan itibaren *şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veli ni'metim efendim pâdişâhım* şeklinde yazılmaya başlanmıştır (Pakalın 1983:II:449).

Konunun önemine göre değişik boylardaki *telhîs kağıdı* denilen kağıtlara yazılan (Orhonlu 1970:XXI) telhîslerin padişaha gönderilmesi işlemi de belli bir usule uyularak yapılırdı: Sadrazamın başkanlığında yapılan divan-ı hümayun toplantısının ardından sarayda

¹ Telhis hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Fodor 2011:40:402-402.

padişaha arz odasında arz edilecek telhîsleri reisülküttab, sadrazamın önünde mühürler, ardından *telhîsî ağa* denilen görevli ile saraya gönderilir ve padişaha takdim edilirdi.

Telhîslerde genelde savaş veya barış durumları, seferlere katılacak asker tayini, tımar ve zeamet, esirler, dış devletlerle olan ilişkiler, elçilik işleri, padişaha sunulacak hediyeler, müsadere ve mali durumlarla ilgili konulara yer verilmekle birlikte Koca Râgıb Paşa'nın telhîslerinin çoğunda görüldüğü üzere padişahla ilgili özel konulara da yer verilmiştir.

Telhîs konusu ile ilgili çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri Cengiz Orhonlu tarafından yayımlanan Yemişçi Hasan Paşa, İbrahim Paşa, Yavuz Ali Paşa, Lala Mehmed Paşa, Derviş Paşa tarafından yazılıp III. Mehmed ve I. Ahmed'e sunulan telhîsler (1970), biri de Halil Sahillioğlu tarafından yayımlanan Koca Sinan Paşa tarafından yazılan telhîslerdir (2004). Koca Râgıb Paşa'nın telhîslerini de Hasan Gültekin, *Türk Edebiyatında İnşâ* adlı çalışmasının metin kısmında yayımlamıştır (2015). Koca Râgıb Paşa'nın makalenin konusunu ilgilendiren telhîsleri aşağıda tahlil edileceğinden Orhonlu ve Sahillioğlu'nun yayınlarından aldığımız birkaç telhîsin metnini karşılaştırma yapılabilmesi ve örnek olması bakımından vermek faydalı olacaktır:

*[Hatt-ı hümayûn:] Min ba'd hazineden gâhîce akçe çıkduğuna
rızâm yokdur, her nesneye müsâ'ade câiz değildir.*

Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki,

Ecdâd-ı izâmı zamânından bu âna gelince müftî olan dâ'ilerinin oğullarına kırkar ve kırk beşer ve gâhî ellişer akçe vazîfe olgelmıştır, kanûnlarıdır. Hâlen şeyhülislâm olan müftî dâ'ilerinin iki oğluna kadıaskerliği hâlinde otuz beşer akçe ulûfe olunmağla şimdiye dek bu hâlde kalmışlar. Muttasil kanûnumuz niçün riâyet olunmaz deyü bu kullarına suâl iderler. Fi'l-vâkı' saâdetlü pâdişâhim Şark'dan ve Garb'dan gelen bu kadar müstefîlere günde bu kadar fetvâ virilür. Ma'lûm-ı saâdetleridir bunlara riâyet lâzımdır, husûsân kanûnları ola. Bir iki kere mahlûlden arzolandukda hazîneye sa'y lâzımdır deyü fermân olunmağla hiç cevâb vermeyüp bu kullarının taksîrine hamlolunur.

Saâdetlü pâdişâhim hazînedden bir akçe çıkarmak bu kullarına dağlarca ağır gelür. Bir akçe çıkarmağa neler çekerüm bu kulları bilür. Ammâ bir nesne ki kat'î lâzım gele, mühim ola, ol asillara dayanmak lâyük değildir. Husûsan bunun oğulları yetişmiş yiğitlerdir. Bir iki yılda medrese alub yine ulûfeleri hazîneye kalur. Nihâyet on on beş bin akçe ulûfe alalar. Ma'nîde tâlibleri (telebleri) dahı akçe için değildir. Mahzan bir tekmîl-i ırz içündür. İnâyet-i aliyyelerinden tevakku' olunur ki mahlûlden virile deyü ihsân-ı hümayûnları dirîğ olmamak bâbında fermân devletlü pâdişâhimündür (Sahillioğlu 2004:38).

Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki,

Saâdetlü pâdişâhum Hızır Paşa kulunuz bu kulunuza bir mikdâr murassa' esbâb göndermiş, devletlü pâdişâhuma lâıyk olmağla alınup defteri ile ma'an pâye-i serir-i a'lânuz irsâl olundu, nazar-ı hümayûnunuz müte'allik oldukda malûm-ı hümayûnunuz olur bâkî [fermân devletlü pâdişâhumundur].

*[Merhûm Sultân Mehmed Han hazretlerinin cevâb-ı şerifleridir]:
Murassa' esbâb gelüp teslîm olundu, berhurdâr olasın eyü doğruluk eyledün, bundan öte olmaz doğruluk eden berhurdâr olur*

(Orhonlu 1970:12).

Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki,

Saâdetlü pâdişâhum bu gün yeniçeri kullarınızın mevâcibleri bi't-tamâm verilüp dahı mânde olan bölük halkı ve cebeci ve topçu ve kapuçı ve mehter ve ehl-i hiref ve sâir tevâife birer mikdâr verilüp tesliyet olunmuşdur. Saâdetlü pâdişâhumun duâ-yı hayırları berekâtile bi-hamdillâhi te'âlâ bu denlü oldu. Bâkileri dahı devletlü pâdişâhum eyyâm-ı saâdetinde şundan bundan tedârük olunur; emr ü fermân saâdetlü pâdişâhumundur.

*[Merhûm Sultân Mehmed Han hazretlerinin cevâb-ı şerifleridir]:
Gelüp teslîm oldu hazînenün müzâyakası varsa bir hâdde vardur; cehd edüp hazîne dolmak gerekdür; yukarıkine cevâbdur*

(Orhonlu 1970:25).

Yukarıda örnekleri verilen telhîsler açık ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır. Ele alınan konular günlük dille, kısa cümlelerle ve açık bir üslupla edebî sanatlar ve seciler kullanılmadan kaleme alınmıştır. Örnek olarak verdiğimiz bu telhislerin edebî yönü bulunmamakta sadece resmî belge özellikleri taşımaktadır. Bu makalenin konusu olan ve aşağıda tahlillerini yaptığımız Râgıb Paşa'nın telhîslerinin ise resmî belge özellikleri yanında edebî özellikleri de bulunmaktadır.

Koca Râgıb Paşa (ö. 1763), 18. asrın önemli şair ve yazarlarından olduğu gibi aynı zamanda ileri görüşlü bir devlet adamı olarak da ülkenin değişik bölgelerinde önemli görevleri hakkıyla yerine getirmiş ve sadrazamlık makamına kadar yükselebilmüş nadir insanlardandır. Babasının mesleği olan kâtiplikten başlayarak² devletin farklı yerlerinde olmak üzere mektupçuluk, ordu-yı hümayun kâtipleri reisi, defter emâneti vekilliği, defterdârlık, riyâset vekilliği, timar ve zeâmet tevzii hizmeti, atlu mukâbeciliği, mâliye tezkireciliği, ser-askerlik,

² Râgıb Paşa fi'l-asl İstanbul'da defterhâne kütübından Şevkî Mehmed Efendi'nin ferzend-i erib ü dil-bend-i ercümend-edibi olup biş yüz on senesi tarfında dünyâya vaz'-ı kadem ... (Gültekin 2015:414).

ordu defterdârlığı, reisü'l-küttâblık vekâleti, cizye muhâsebeciliği, sadrazam mektupçuluğu, vezirlik, nişancılık, muhasıllık, emirü'l-hâclık ve sadrazamlık görevlerini ifa etmiştir. Koca Râgıb Paşa'nın *Münşeât*nı tertip eden Resmî Ahmed Efendi, *Münşeât*'ın ön sözünde onun kısa hayat hikâyesini verdikten sonra kişiliği ile ilgi olarak da şunları yazmıştır:

... *Vekkâdü'z-zihn ve ceyyidü'l-karîha latîfü'l-kinâye ve 's-sariha sabîhü'l-veche vü sahîhü'l-'akîde melihü'l-işâre ve 'l-ifâde mütekannin ü mütefennin bir zât-ı huceste-hısâl olmağın müddet-i 'ömründe ekser-i evkâtı mütâla'a-i küttâba masrûf ve 'inân-ı 'inâyet-i himmeti semt-i mehâsin ü ma'ârife masrûf u ma'tûf ve bahhâs u nakkâd-ı menâhil-i dekâyık u bedâyi'e verrâd idi. Takvîm-i mu'avvecâta mâ'il müstakîmü't-tab' u kerîmü'ş-şemâ'il olmağın kütüb-i vâfire tastîr ü tenkîh ve erbâb-ı ma'ârife tahrîr ü tashîh etdirüp mürûr-ı dehr ile iktinâ vü cem' eylediği kütüb perîşânlığı tecvîz-kerde-i 'allâme-i himmet ü mürüvveti olmadığına binâ'en Lâleli'de tarh-ı mergûb u dil-nişîn olmak üzere kütübhâne ve çeşme ve mekteb ve sebîl ve kendüye medfen ü merkad binâ etdirüp..*

(Gültekin 2015:417-18).

Râgıb Paşa'nın devlet işlerinde ifa ettiği görevlerin önemli bir kısmı I. Mahmud döneminde (1730-1754) kendisine verilmiş olup ilki 1731 yılında Bağdat'ta atlu mukâbelesi ve defterdârlık görevidir. Bağdat'ın Nâdir Şah tarafından muhasarası sırasında çok önemli diplomatik hamleler yaparak Bağdat'ın kurtarılmasını sağlamıştır. Bu başarılı hamleleri sayesinde İstanbul'da dikkati çekmiş ve maliye tezkireciliği görevi için İstanbul'a çağırılmıştır. 1736 yılında ordu defterdârlığı ve reisü'l-küttâblık vekaleti ile görevlendirildiği sırada Nâdir Şah'ın elçileri ile görüşmelere katılması için tekrar İstanbul'a çağırılır. Bunda sonra da cizye muhasebeciliği görevi ve ardından da 1737'de sadrazam mektupçuluğu, 1741'de de reisü'l-küttâblık görevine getirilir. Daha sonra vezir olarak Mısır valiliği ve 1748 yılında tekrar İstanbul'a çağırılarak kubbe vezirliği ve nişancılık görevlerini yerine getirir. Bu görevlerde bulunduğu sırada sadrazam olma ihtimali ortaya çıktığı için ayak oyunları sonucunda Aydın muhasıllığı ardından sırası ile Sayda, Rakka ve 1754 yılında getirildiği Halep valiliği görevleri ile İstanbul'dan uzaklaştırılır.

Koca Râgıb Paşa'nın dönemini gördüğü ve yukarıda belirtilen önemli görevleri yerine getirdiği padişahlardan ikincisi olan I. Mahmud³, 1730 yılında vuku bulan Patrona Halil İsyanı neticesinde III. Ahmed'in tahttan çekilmesi üzerine yine isyancıların desteği ile 35 yaşında yirmi dördüncü Osmanlı padişahı olarak tahta çıkmıştır. Saltanatının ilk yılında devlet işlerine çok fazla müdahale etmeleri nedeniyle isyancıları ortadan kaldırmak için uğraşmış ve sonunda Patrona Halil ve yandaşlarını bertaraf etmiştir. Amcası III. Ahmed'in nasihatleri doğrultusunda

³ I. Mahmud ile dönemini çeşitli yönleri ele alan değerli ve başarılı bir doktora çalışması yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Uğur KURTARAN, *Sultan Birinci Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya, 2012.

bizzat kendisi devletin iç ve dış işlerini en iyi şekilde takip ederek ve yöneterek ülkenin ihtiyacı olan huzur ortamını sağlama kudreti gösteren bir hükümdar olmuştur. I. Mahmud, 59 yaşında iken 1754 yılında Cuma namazı dönüşü yolda hayatını kaybetmiştir.

XVIII. asra Osmanlı Devleti'nde mağlubiyetlerin, toplumsal ve siyasi sarsıntıların yaratmış olduğu bıkkınlık ve üzüntü hâli egemen olmuştur. Dönemin padişahları asrın başından itibaren ülkenin içinde bulunduğu bu olumsuz durumdan uzak kalmak için günlerini eğlence ve gezilerle geçirmeyi seçmişlerdir. III. Ahmed döneminin eğlence ve sefahatle geçen ve sonradan *Lale Devri* olarak adlandırılan günlerinin bir faciayla bitmesine rağmen ondan sonra gelen padişahlar da III. Ahmed gibi eğlence ve sefahat günlerini tekrar geri getirmişlerdir. I. Mahmud da *Lale Devri*'nin eğlence ve sefahatle geçen günlerinde olduğu gibi yirmi dört yıllık saltanatının çoğunu eğlencelerde, yemek davetlerinde ve İstanbul'un mesire yerlerinde geçirmiştir.

Bu makalenin konusu olan ve I. Mahmud döneminde iken dönemin sadrazamının emriyle padişaha sunulmak üzere resiü'l-küttablık görevinde bulunan Râgıb Paşa'nın kaleme aldığı telhîslerden birkaçında I. Mahmud'un yaşamına dair bilgiler bulabildiğimiz bazı saray geleneklerine şahit oluyoruz. Aşağıda bu telhîslerin tahlilleri yapılacaktır. Tahlili yapılacak telhîslerin çevriyazı metinleri, Hasan Gültekin'in *Türk Edebiyatında İnşâ*⁴ adlı çalışmasından alınmıştır. Râgıb Paşa tarafından kaleme alınmış olan telhîslerin dili ve üslubu yukarıda örnek metinlerini verdiğimiz telhîslerden farklıdır. Bu farklılığın nedeni Râgıb Paşa'nın dönemin ünlü şairlerinden biri olmasıdır. Telhîsleri kaleme alırken şairlik yeteneğini kullanarak secilerden yararlanmış ve muhtevaya uygun kelimeleri seçerek edebî yönden de değer kazanmasını sağlamıştır. Bu özellikleri nedeniyle Râgıb Paşa'nın telhîsleri hem edebiyat araştırmacıları hem de tarih araştırmacıları için değerli vesikalardır. Telhîslerin başlıkları ise Koca Râgıb Paşa'nın *Münşeât*'ını tertip eden Resmî Ahmed Efendi tarafından konulmuştur.

Tahlilini yapacağımız telhîslerin ilkinin başlığı *Mevsim-i Bahârda Şerbet İsti'mâlinde Yazılmışdır* şeklindedir ve adından da anlaşılacağı üzere bahar mevsiminin gelişi ile insan bedeninin ihtiyaç duyduğu ilaç niyeti ile hazırlanmış olan bir tür şerbetin padişah tarafından talep edilmesi üzerine hazırlanmış ve padişaha sunulacağı bu telhîsle haber verilmiştir.

Telhîs, yüce padişahımızın afiyet ve sıhhatini Allah daim etsin ve her türlü hastalıklardan korusun şeklindeki dua rüknü ile başlamaktadır:

... *Cenâb-ı te'sîr-fermâ-yı havâss-ı eşyâ tekaddese zâtühü 'ani'n-nekâyisi rûh-ı cismân-ı 'âlemiyân u madd-e-i hayât-ı cihâniyân olan vücûd-ı mekârim-nişân-ı husrevâne vü zât-ı merâhim-'unvân-ı mülûkânelerin ilâ-âhiri'l-edvâr ârâyiş-dih-i serî-i 'âfiyet ve revnak-efzâ-yı çâr-bâliş-i tendürüstî vü 'âfiyet ü sıhhat edüp cevher-i letâfet-*

⁴ Hasan GÜLTEKİN, *Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Münşeât-ı Koca Râgıb Paşa*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay. 2015.

perver-i zât-ı şehâmet-simâtların müfârik-ı 'arâz-ı 'illet ü mukârin-i i'tidâl-i tabî'at eylemekden hâlî eylemeye. Âmîn. Bi'n-nebiyyi ve âlihi'l-emîn.⁵

Ardından tek kelimelik bir elkab kullanıldıktan sonra tıbbî kurallar gereği Nevruz'un yani baharın gelişi ile insan bedeninin mevsim değişikliğine bağlı olarak güçlendirilmesinin ve sağlığı korumak için özel yiyecek ve içeceklerin tüketilmesinin gerekli olduğuna dikkat çekilmiş ve padişahın da sağlığının korunması için hafif terkipli ve latif bir şerbet hazırlanmasını istediği belirtilmiştir:

Şevketlü ilâ-âhirihi muktezâ-yı kavâ'id-i hikmet üzere fusûl-i erba'a-i mütedâvileden fasl-ı bahâr u harîf eyyâm-ı tedâbîr-i hıfz-ı sıhhat ve evân-ı tenâvül-i işrâbe-i bâ-hâsiyyet olup ve be-tahsîs bu rûz-ı firûz-ı safvet ü i'tidâlinde reşk-i şöhret-i Nevruz olmakdan nâşî mu'addil-i kuvâ-yı tabî'î vü mukavvî-i emzice-i 'unsûrî olmak üzere bir şerbet-i hafîfü't-terkîb ü latîfü't-tertîb tenâvülüne meyl ü rağbet-i hümâyûnları buyurulduğu gûş-zed-i çâker-i 'inâyet-perverleri olmağın ...

Sadrazam, padişahın bu isteğinden çok memnun olduğunu, hem kulluğunu ve bağlılığını göstermek hem de padişahın ihsanlarına kavuşmak için bir fırsat olarak düşündüğü sağlık ve afiyet için ilaç gibi olan şerbeti, gergedan boynuzundan yapılmış bir kase ile takdim edeceğini dile getirmiştir:

... dârühâne-i 'inâyet-i rabbü'l-İzzet'den bünye-i latîf-i zıllıyyette'lişlerine her katresi mâye-i ifâza-i kuvvet ve mādde-i i'tidâl ü letâfet olmak da vâtına dest-ber-eşrâste-i tazarrû' u ibtihâl olmak da'avâtî ve vazîfe-i 'abd-i bî-mecâlleri olduğundan nâşî sıhhat-yâb-ı dârü-yı 'âfiyet-i mülükâneleri olan bendegân-ı garîku'l-ihsânları vakt vakt bizâ'a-i müzcât-ı küstâhî ile pişgâh-ı veliyyü'n-ni'amîlerinde 'arz-ı 'ubûdiyyete bahâne-cüy u takrîb-hâh olduklarına binâ'en 'abd-i zerharîde vü mekremet-perverdeleri dahı bu fırsatı iğtinâm zımnında karn-ı gergedenden masnû' bir kâse-i mücevher ü matbû' ile cüybâr-ı zülâl-ifzâllerinden iğtirâfa ikdâm ve mâ'ü'l-hayât-ı 'âtıfet-i bî-hemâllerinden sır-âb u reyyân olmağla iktihâm eylediğim ma'lûm-ı übbehet-mersûm-ı veliyyü'n-ni'amâneleri buyuruldukda ...

Bu telhîs, özel terkipli bir şerbetin Nevruz'da içilmesinin bir saray geleneği olduğunu veya en azından I. Mahmud döneminde gelenek hâlinde yerine getirildiğini göstermesi bakımından önemli bir belgedir. Belgenin yazılışında kullanılan kelimelerin sağlık konusu etrafında yoğunlaşması ve tıbbî içeriğe uygun olması sanatkârane nesrin önemli bir üslup özelliğidir. Bunun yanında şerbet ve içmek fiilinin çeşitli kullanımlarıyla yapılan teşbihler telhîsin edebî yönünü ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda bu telhîsten o dönemde Nevruz'da özellikle sarayda uygulanan ve dolayısıyla toplumda da uygulandığını düşündüğümüz araştırma konusu olabilecek tıbbî bir usule dair bilgi sahibi oluyoruz.

⁵ Peygamber [Hz. Muhammed (s.a.v.)] ve onun güvenilir ailesinin yüzü suyu hürmetine.

Telhîslerden diğere üçünün başlıkları sırasıyla *Hareket Kerden Ez-Şitâ'iyye Be-Cānib-i Sayfiyye ve Ba'd ez-în Nakl Kerden Be-Sāhilhāne-i Mahbūbiyye*; *Berāy-ı Nakl-Kerden Be-Beglerbegi Ez-Cānib-i Mahbūbiyye Der-Hengām-ı Sayf*; *Berāy-ı Nakl Kerden Ez-Sāhilhāne-i Hümāyūn Be-Cānib-i Ebā Eyyūb-i Ensārî* şeklindedir ve başlıklardan da anlaşılacağı üzere padişahın kışlık sarayından yazlık sarayına ve diğere bir yazlık olarak kullandığı Beylerbeyi sarayına oradan da Ebu Eyyub-i Ensārî civarındaki sarayına geçişine dairdir. Bunlar, I. Mahmud'un yaz ve kış aylarında farklı sarayları kullandığına dair birer resmî belge olmaları bakımından da önemli telhîslerdir. Dil özellikleri bakımında bu üç telhîs de sanatkarâne bir üslupla kaleme alınmıştır. Kullanılan kelimeler telhîsin muhtevasına uygun olarak rahatlatma, huzur ve hava değişiminin insana verdiği afiyet kelimeleri etrafında yoğunlaşmıştır. Teşbihler de yine bu kelimelerle oluşturulmuş tamlamalardan meydana gelmiştir. Bu telhîslerden ilki ile birlikte *bir re's müzeyyen esb-i Rūmî-nijād*, ikinci telhîsle birlikte *bir mücevher sâ'at* ve üçüncü telhîsle birlikte ise yine *bir re's donanmış esb-i Rūmî-nijād* şeklinde tasvir edilen hediyelerin de padişahın faaliyetlerini kutlamak, tebrik etmek ve bağlılığın bildirilmesi amacıyla sadrazam tarafından takdim edildiği görülmektedir. Bu hediyelerin padişah tarafından kabul edilmesi sadrazamın en önemli beklentisidir.

Ber-vech-i Mu'tād Ramāzān-ı Şerifiñ Yigirmi Beşinci Günü 'İdiyye Hediyye İrsālî Zımnında Yazılan şeklinde başlığı bulunan telhîste ise önemli günlerin sadrazam tarafından padişaha bağlılığı bildirmenin ve hediye vermenin bir vesile olarak görüldüğü belirtilmektedir. Bayram hediyesinin Ramazan'ın yirmi beşinci gününde gönderilmesi de *ber-mu'tād* kelimesinden anlaşılacağı üzere saray geleneklerinden olmalıdır. Ayrıca telhîsin devamında verilen bilgiler, sadrazamın padişahın kendisi hakkındaki düşünce ve fikirlerini öğrenebilmek amacıyla önemli günleri telhîs yazmak için bir vesile olarak kullandığını da göstermektedir:

... *merāsım-i mu'tāde ile mümtāz u be-nām olan eyyām-ı mahsūsanıñ te'ākub u tevārüdü dahı 'arż-ı 'ubūdiyyet ü rıkkıyyet ve ızhār-ı levāzım-ı darā'ate vesîle ittihāz olunageldiginden ... böyle eyyām-ı meyāmin-ittisāmıñ tebrîk ü tehniyeti bendegān-ı müstağraku'n-ni'metlerine mücib-i müfāharet ü müstevcib-i envā'-ı meserret olmağın ... dest-āvız-i nāçizānem pāye-i serîr-i husrevānelerinde mu'tādü'l-'arż olan hedāyā-yı sâ'ire ile merfū'-ı pîşgāh-ı mekārım-penāh-ı hilāfet-destgāhları kılınmışdır ... bābda vākı' 'acz u kusūrum dāmen-i 'afv u safh-ı cihāndārileri ile pūşide vü mestūr ve tekaddüme-i hakîrānem lihāza-i hüsn-i kabül-i hudāvendgārileriyle melhūz u manzūr buyurulmak ...*

Leyle-i Kadr'de 'arż Olunan Seccāde ve Tesbîh Zımnında Yazılan Telhîsdir başlıklı, padişahın Kadir Gecesi'ni kutlamak ve padişaha hediye göndermek vesilesi ile sadrazamın yazdığı telhîste de önemli günlerde hediye takdim etmenin bir saray geleneği olduğu belirtilmektedir:

Leyletü'l-Kadr'de pîşgâh-ı hilâfet-penâhîlerinde tahrîk-i sübha-ı rıkkıyyet ve bast-ı bisât-ı 'ubûdiyyet-i bendegân-ı şâkirü'l-ihsânlarına bâ'is-i irtifâ'-ı kadr u şân olduğuna binâ'en hâkîrâne tehiyye vü i'dâd olunan bir rişte tesbîh ve bir kıt'a seccâde-i merfû' huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı hudâvendgârîleri kılınmıştır ... Ber-mu'tâd-ı kadîm 'arz u takdîmine ibtidâr olunan dest-âvîz-i nâçîzâne şeref-i temâss-ı enâmil-i husrevâne vü zemîn-bûsî-i pîşgâh-ı mülûkâneleriyle reşk-fermâ-yı 'ikd-ı Süreyyâ vü dâğ-zen-i sîne-i atlas-ı mînâ buyurulmak zîmnında seccâde-i 'ubûdiyyetim pîrâye-i mihrâb-ı müfâharet ü sübha-ı rıkkıyyetim zîver-i ceyb-i sa'âdet buyurulur ise emr ü fermân devletlü mehâbetlü pâdişâhım ...

'İd-i Fıtr'da Ber-Vech-i Mu'tâd Yazılan Telhîs-i Sütüde-Üslûb Sûretidir başlıklı telhîs de Ramazan Bayramı nedeniyle yine padişaha hediye takdim ederek bayramını kutlamak ve bağlılığını belirtmek amacıyla sadrazam tarafından yazdırılmıştır:

Ancak yine bu misillü eyyâm-ı mu'tâde-i behcet-ifâdeniñ kudüm u vürüdu izhâr-ı levâzım-ı 'ubûdiyyet ü ifâ-yı teşekkür-i ni'mete ni'me'l-vesîle ittihâz olunagelmekle hem-kadr-i pây-ı melâh-ı mür ber-vech-i mu'tâd hedıyye nâmıyla ber-mücib-i defter i'dâd u ihzâr olunan dest-âvîz-i bâ-'acz u kusûrum hedâyâ-yı sâ'ire ile ma'rûz-ı bârgâh-ı hilâfet-penâh-ı zıllu'llâhîleri kılınmıştır ... bu vaz'-ı 'âcizânededen garaż-ı çâkerânem mücerred vâcibe-i zimmet-i 'ubûdiyyetimi edâ zîmnında meşmûl-i lihâza-i kabûl-i mülûkâneleri buyurulmak menkabetiniñ ihrâzıyla bir kat dahı mâye-i iftihâr u imtiyâzım idügi ma'lûm-ı übbebet-mersûm-ı bende-nevâzâneleri buyuruldukda bu bâbda kusûr u küsûr-ı 'inâyet-manzûrları dâmen-i 'afv u safh-ı cihândârîleri ile pûşide vü mestûr buyurulmak bâbında ...

'İd-i Adhâ'da Ber-Vech-i Mu'tâd Yazılan Telhîs-i Sütüde-Üslûb Sûretidir başlıklı telhîs de yukarıdaki gibi Kurban Bayramı nedeniyle padişaha hediye takdim ederek bayramını kutlamak ve bağlılığını belirtmek amacıyla sadrazama tarafından yazdırılmıştır:

... böyle hengâm-ı meymenet-irtisâmda edâ-yı merâsim-i tebrîk ü tehniyet çâker-i ni'am-perverlerine vesîle-i 'arz-ı 'ubûdiyyet ittihâz olunagelüp ve bu keyfiyyet yine fi'l-hakîka 'abd-i ahkarlarına mücib-i ibtihâc ü müfâharet ve müstevcib-i sürûr u ferhat olmağla mânend-i pây-ı cerâd dest-âvîz-i nâçîzâne nâmıyla tehiyye vü i'dâd olunan hedâyâ-yı hakîrânem hezâr şerm ü hicâb ve sad çendân tereddüd ü piç ü tâb ile ber-mücib-i defter ma'rûz-ı rikâb-ı müstetâb-ı hâkânîleri kılınmıştır ...

Nevrûz'da Keşide-i Silk-i Rikâb-ı Hümâyûn Kılınan Esb-i Müzeyyenîñ Sezâvâr-ı Zîr-Rân-ı Kabûl Buyurulmak Recâsını Hâvî ve Cevlângâh-ı Rağs-ı Kalem-i Tîz-Reftârları Olan Telhîs-i Letâfet-Meşhûndur başlıklı telhîs, Osmanlı sarayı tarafından önemli bir gün olarak kabul edilen Nevruz'un gelişini kutlamak amacıyla sadrazam tarafından bir esb-i müzeyyen hediyesi ile padişaha arz edilmiş ve hediyein kabul edilmesini sağlamak amacıyla sanatkarâne bir üslupla yazdırılmıştır:

... *resm-i tebrîk ü tehniyeti mültezim-i sığâr u kibâr ve be-tahsîs vazîfe-i çâkerân-ı sadâkat-şî'âr olmakdan nâşî bu bende-i direm-harîde vü şermende-i 'inâyet-dîdeleri dahî bi-mennihi sübhânehû hulûlü karîb olan makdem-i ferah-ı tev'em-rûz-ı mezkûr-fîrûzu 'arz-ı 'ubûdiyyet-i sâdikâne vü 'arz-ı rikkıyyet-i 'âcizâneme ni'me'l-vesîle ittihâzı zımnında raht u bisât-ı darâ'at-menât ile ârâste ve bergüstvân-ı 'aciz u kusûr ile pîrâste bir re's esb-i Rûmî-nijâd keşîde-i seng-i rikâb-ı husrevâne vü ma'rûz-ı pîşgâh-ı şefkat-nigâh-ı mülûkâneleri kılınmağla ...*

Bu telhîsin başlığı ve muhtevası, Râgıb Paşa'nın kaleme aldığı telhîslerde kullandığı sanatkarâne üslubun nedenini de ortaya koyması bakımından önemlidir. Nevruz'un kutlanması geleneği yerine getirilirken sanatkarâne üslup kullanılmış ve padişahın dikkati çekilerek takdim edilen hediye kabul etmesi temenni edilmiştir. Padişahın bir kızgınlığı veya kırgınlığı varsa ortadan kalkması arzulanmıştır. Bu durum, I. Mahmud'un sanatkarâne yazılmış telhîsleri beğendiğini göstermekte; Şairlere, yazarlara ve edebî eserlere ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Telhîsin giriş kısmında *Nevruz-ı Sultânî* adı verilen kutlu günün astronomi ilmi terimleri kullanılarak tanımı yapılmış ve edebî bir üslup kullanılmıştır:

... *nokta-i i'tidâl-i rebî'i ki ol burc-ı Hamel'dir hüsrev-i çarh-ı devvâr olan şâh-ı eşi''a-sipâh-ı âftâba beyt-i eşref-i i'tibâr olmağla neyyir-i cihân-fürûzu ol mahalle nakl ü tahvîl[i] zamân-ı i'tidâl-i evvel-bahâr ve mîzân-ı tesâvî-i leyl ü nehâr olduğu dahî iblâğ-ı hükm-i Perverdgâr'dan idüğü ke's-şemsî fî-vasati'n-nehâr⁶ zâhir ü bedîdârdır. Binâ'en 'aleyh bu rûz-ı meserret-endüz cemî'-i âfâk u aktârda Nevruz-ı Sultânî ile ser-nâme-i takvîm-i iştihâr ve resm-i tebrîk ü tehniyeti mültezim-i sığâr u kibâr ve be-tahsîs vazîfe-i çâkerân-ı sadâkat-şî'âr olmakdan nâşî ...*

Fasd-ı Hümâyûn Vukû'unda Tehniye vü Tebrîki 'Arz u Takdîm Olunan Hediyyenin Mukârin-i Hüsn-i Kabûl Buyurulmak Temennâsını Müştemil Zebân-zed-i Yerâ'a-i Berâ'aları Olan Telhîs Sûretidir başlıklı telhîste yukarıdaki Nevruz'un tanımı yapılan telhîsteki gibi yine tıbbî bir uygulama olan kan aldırma, yani hacamat işleminin bahar aylarında insan vücudu için gerekliliği tıbbî terimler kullanılarak açıklanmıştır. Yine ilk olarak verdiğimiz Nevruz şerbeti ile ilgili telhîste de buna benzer bir tıbbî gerekçeden bahsedilmiştir. Bu telhîste verilen bilgilere göre Osmanlı padişahları, bahar gelince kan aldırma ve bu işlem de bir merasimle yapılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla padişah kan aldırma istediğini bildiriyor ve sadrazam da işlemin yapılabilmesi için hazırlıkların tamamlandığını telhîsle padişaha iletiyordu. Padişahın kan aldırma isteğini sadrazam, kendisi için bu telhîste de bağlılığını bildirme ve hediye takdimi için bir vesile saymış ve hediyesinin kabul edilmesini arzu ettiği için ve padişahı etkileyebilmek amacıyla yine sanatkarâne bir dil ile yazdırmıştır:

⁶ Günün ortasındaki güneş gibi.

... hükm-i bâliğa-i Hâlik-i kuvâ vü kadr muktezâsınca 'urûk u a'sâb-ı nev'-i beşer ve fîrûğ-ı ağsân-ı nebât u şecere hengâm-ı sereyân-ı rûh u kuvvet ve evân-ı heyecân-ı hurremî vü letâfet olan rebî'-i nezâret-âsârda tenkiye-i ahlât u tasfiye-i dem merâsimine mürâ'ât kâ'ide-i mer'iyye-i hıfz-ı sıhhat u kânûn-ı mu'tebere-i hikmet olmağla işbu rûz-ı meyâmin-endûzda icrâ-yı kâ'ide-i fâsd ile taltîf-i mizâc-ı zilliyet-ı imtizâc-ı husrevânelerine meyl ü rağbet-i hümayûnları buyurulduğu çâker-i mekremet-perverlerine bâ'is-i nabzân-ı 'uruk-ı irtiyâh ve mücib-i darbân-ı reg-i inbisât u inşirâh olmağla bu 'azîmet-i bâhirü'l-isâbetleri müstelzim-i kemâl-i tendürüstî vü 'âfiyet olmak da'vâtına tahrîk-i nişter-i zebân-ı icâbet-nişân olmuşdur ...

Halvet-i Hümayûn Vukû'unda Tahrîr Olunan Telhîs-i Sütüde-üslûb Sûretidir başlıklı telhîste baharın gelmesiyle havaların güzelleşmesi üzerine padişah haremiyle birlikte, halvet⁷ için saraydan çıkıp gezintiye gitmek istediğini ve hazırlık yapılmasını sadrazama bildirmiştir. Padişahın bu isteği sadrazam için bağlılığını bildirmek için bir vesiledir. Bu durum hem sağlıklı ömür dileği hem de padişahın gezintiye çıkışını kutlamak için bir bahanedir. Sadrazam her telhîsinde olduğu gibi bu telhîsiyle birlikte de *bir re's donanmış tekâver-i hoş-manzar* hediye takdim etmiştir:

... cevî-i havâda sûret-i safvet ü letâfet hüveydâ olmakdan nâşî bu rûz-ı fîrûzda ba'zî mütenezzihât-ı dil-ârâ temâşâsına icâle-i kümeýt-ı rağbet ü irâde-i seyr-i gülgeşt buyurulduğu ... çâker-i bâhirü'l-ibtihâllerine dahî mücib-i sürûr-ı bî-hemâl olmağla vâcibe-i zimmet-i 'ubûdiyyetim olan du'â-yı 'ömr ü devletleri tekrârıyla icrâ-yı resm-i tebrîk ü tehniyete ibtidâr olunmuşdur ... 'abd-i şâkirü'l-ihsânları olduğum ecluden bir re's donanmış tekâ[ve]r-i hoş-manzar ihdâsına tahrîk-i mihmîz-i mübâderet ve ircâ'-ı 'inân-ı küstâhî vü cür'et olunmuşdur ...

Bu Dahî Halvet-i Hümayûn Vukû'unda Tastîr Olunan Telhîs-i 'Ubûdiyyet-ta'bîriñ Sûretidir başlıklı diğer telhîste ise halvetin başka bir anlamda kullanıldığı görülmektedir. Yukarıdaki telhîste gezinti anlamında kullanılan halvet bu telhîste özel sohbet meclisi anlamında kullanılmıştır. Bu sohbetin tertip edileceği yer de saray dışında bir mesire yeridir. Padişah, sadrazama sohbet meclisi düzenlemek istediğini ve hazırlık yapmasını bildirmiştir. Bu durumu padişaha bağlılığını göstermek için yeni bir fırsat olarak gören sadrazam yine telhîsle birlikte hediye olarak *bir re's donanmış tekâver-i matbû'ü'l-manzar* takdim etmiştir:

⁷ Halvet: Saray kadınlarının serbest bir şekilde bahçelerde, şuralarda buralarda eğlenmeleri münasebetiyle bu tabir kullanılırdı (Pakalın 1983:I:713). Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, On üçüncü Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı adlı eserinin Saray âdetleri bölümünde halvet konusunu şöyle anlatır: Bazı günler halvet olup saray kadınları bahçeye çıkar, tenezzüh ederler. Halvet esnasında herkes hür ve serbesttir. Yüksek çınarların taravetsâz sâyeleri altında ve gülistanlar ve korular içerisinde havuzların fiskyesi karşısında otururlar, gezerler ve kahkahalarla gülüşürler ve geşt ü güzârları esnasında tesadüf ettikleri genç sultanlara: "Maşallah sana arslanım, nizamımı ne kadar yakıştırmışsınız, ne kadar hoş olmuşsunuz" diye alkışlarlar. Bu tabirlerle alkış yapmak saraylılara mahsustur. Halvet esnasında bunların eğlencelerine, neşelerine doymu olmaz. Hatta şehzadeler bilhassa gelip bunları seyir ve temaşa ederler (Pakalın 1983: I:713).

Bu telhîste padişahın da halvete çıkmak istediği belirtildiğine göre padişah ve haremi bazı günlerde haremnden çıkararak sarayın bahçesinde veya saray dışında herhangi bir yerdeki mesire alanlarında gezintiye çıkarlardı. Bu gezinti *halvet* diye nida edilerek halka duyurulur ve geçilen sokaklar ve gezinti yeri insanlardan tecrit edilirdi (Pakalın 1983: I:714).

... tab'-ı mekremet-nihād-ı cihāndārîniñ kemāl-i safvet ü güşāyişine delālet eden tertīb-i sohbet-i hāssü'l-hāss-ı halvete bu gün rağbet-i hümāyūnları ... çāker-i ni'am-perverlerine dahı mūris-i meserret ü inşirāh ve mücib-i ferhat ü irtiyāh olmağla îrās-ı îfā-yı resm-i teşekkürü 'arz-ı rıkkıyyet-i me'lūfe vü edā-yı 'ubūdiyyet-i mu'tādeme ni'me'l-vesîle ittihāz olunmağla ... bir re's donanmış tekāver-i matbū'ü'l-manzar ...

Sonuç:

Râgıb Paşa'nın telhîslerinin en önemli özelliği edebî yönü olmakla birlikte yazıldığı döneme ait saray geleneklerinden ve I. Mahmud'un yaşamından kesitler sunması bakımından da çok değerli belgelerdir. Resmî ve edebî açıdan önemli bir yazın türü olan *rûz-nâmelerde* padişahların günlük yaşantılarından kesitler verilir. Râgıb Paşa'nın bu telhîslerinde de I. Mahmud'un yaşantısından kesitler bulunduğu için o döneme ait *rûz-nâmelerde* bulunmayan bilgileri ihtiva etmeleriyle önemleri bir kat daha artmaktadır.

Telhîsleri yazdıran sadrazam her telhîsle birlikte padişaha duruma göre büyük ya da küçük bir hediye de takdim etmektedir ki telhîsle birlikte padişaha hediye takdim etmeye dair bir geleneğin de var olduğu görülmektedir. Telhîslerin genelinde herhangi bir durum hakkında bilgilendirme ve fikir alışverişi tarzı görülmemekte, sadrazamın padişahın yapmak istediği faaliyetlerle ilgili olarak hatırlatma veya padişahın faaliyetinden duyulan memnunluğu belirterek hediye takdimi şeklinde yapıldığı dikkati çekmektedir. Telhîslerin diğer önemli tarafı ise önemli günlerde veya bayramlarda sadrazam tarafından padişaha adı geçen önemli günü kutlamak amacıyla yazılmış olmasıdır. Bu kutlamalar da her seferinde bir veya iki hediye takdimi ile birlikte yapılmaktadır. Ayrıca, Nevruz'un Osmanlı sarayında önemli bir gün olarak kabul edildiği ve o günle ilgili olarak birden fazla geleneksel uygulamanın yapıldığı da dikkat çekmektedir.

Özetle Râgıb Paşa'nın telhislerinde yer alan saray geleneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Padişahın bahar mevsiminin gelişi ile yani Nevruz'da sağlık açısından faydaları olan özel terkipli ve şifalı bir şerbet içmesi.
2. Baharın gelişi ile padişahın kışlık sarayından yazlık sarayına geçmesi.
3. Kadir Gecesi, Ramazan ve Kurban Bayramı, Nevruz gibi önemli gün ve gecelerin kutlanması ve kutlama telhisi ile birlikte padişaha hediye takdim edilmesi.
4. Padişaha Ramazan'ın 25. gününde Ramazan Bayramı için bayramlık hediyesi takdim edilmesi.
5. Padişahın Nevruz'da kan aldırması yani hacamat yapılması.
6. Padişahın ailesiyle birlikte saray dışında gezintiye çıkması.
7. Padişahın saray dışında sohbet meclisleri düzenlemesi.

Makalemize konu olan telhîslerin ortak yönü herhangi bir resmî durumla ilgili olmamalarıdır. Sadrazam önemli günleri kutlarken padişaha olan bağlılığını da bildirmekte ve padişahın kendisi hakkında ne düşündüğünü hediyelerini kabul edip etmemesine göre olumlu ya da olumsuz olarak yorumlamaktadır. Bu durum, padişahın sadrazamı ile çok sık görüşmediğini göstermesi bakımından önemli bir siyasi olguyu da ortaya koymaktadır.

Koca Râgıb Paşa'nın kaleme almış olduğu telhîsler, yukarıda örneklerini verdiğimiz telhîslerden muhteva ve dil yönünden çok farklıdır. Öncelikle sanatkarâne bir üslup kullanıldığı için edebî yönü bulunmaktadır. Ayrıca resmî yazışma türü olması ile tarih araştırmaları ve folklorik malzeme ihtiva etmesi bakımından da halk bilimi araştırmaları için değerli malzemeler içermektedir.

Tahlilini yaptığımız telhîslerin hiç birinde bu yazışma türünde bulunması gereken *arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki* şeklindeki giriş cümlesi yoktur. Elkab ise genellikle *pâdişâhim, şevketlü efendim* şeklinde kısadır. Dua rükünleri ise uzun ve sanatkarâne bir dille tertip edilmiştir. Bütün telhîslerin sonunda ise *bâkî fermân pâdişâhimundur* şeklinde kalıplaşmış olan bitiş cümlesi yer almaktadır.

Kaynaklar

- Fodor, Pal. "Telhîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40 (2011), 402-404.
- Gültekin, Hasan. *Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Münşeat-ı Koca Râgıb Paşa*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2015.
- Kurtaran, Uğur *Sultan Birinci Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, Yayımlanmamış doktora tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Kütükoğlu, S. Melahat. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1994.
- Orhonlu, Cengiz. *Osmanlı Tarihine Aid Belgeler, Telhîsler (1597-1607)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I-III. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- Sahillioğlu, Halil. *Koca Sinan Paşa'nın Telhîsleri*, İstanbul: IRCICA, 2004.